

Tarih ve gelenek bağlamında Türkiye’de Boşnaklar

Amra Dedeic-KIRBAÇ*

Özet

Osmanlı Devleti’nin Balkan coğrafyasından çekilmeye başlamasıyla bu bölgedeki Müslüman topluluklar Anadolu’ya gelmeye başlamışlardır. Bu toplulukların içerisinde Boşnaklar da vardı. Anadolu’nun değişik bölgelerine yerleştirilen Boşnak muhacirler, Türk toplumuna adapte olurlarken geleneklerini de devam ettirmeye çalışmışlardır. Doğum, düğün ve ölüm konusundaki gelenekleri geçmişten günümüze gelinceye kadar değişikliklere uğramışlardır. Bazı gelenekler, hâlihazırda diğer ülkelerde yaşayan Boşnaklardan farklılık göstermekte, bazıları ise muhafaza olunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Boşnaklar, göç, gelenek, dil.

Bosniaks in Turkey in the contexts of history and tradition

Amra Dedeic-KIRBAÇ

Abstract

With withdrawal of Ottoman Empire from the Balkans Muslims who lived in Balkans had started to come to Anatolia. Among these Muslims who came to Anatolia there were Bosniaks too. The Bosniaks who settled in Anatolia were trying to adapt to the new society and at the same time they were trying to keep their old traditions too. Traditions about birth, wedding and funeral have of course been changed a bit. Some traditions that Bosniaks in Turkey practice differs from the traditions which Bosniaks who live in other countries practice but some traditions are still the same.

Keywords: Bosniaks, migration, tradition, language

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. amra76@hotmail.com

Giriş

19. asrın son yıllarında Anadolu’ya hem Balkanlardan hem de Kafkaslardan binlerce muhacir gelmiştir. Bu göçün sebebi şüphesiz Osmanlı Devleti’nin bu bölgelerden çekilmek mecburiyetinde kalmasıdır. Balkanlardan gelen muhacirlerin içerisinde ‘Boşnaklar’ da vardır. Onların göçleri 19. Yüzyılın son çeyreğinde başlamış, yirminci yüzyılın son çeyreğine kadar devam etmiştir. Boşnakların geldikleri coğrafya, tarih boyunca pek çok milletin yaşadığı önemli bir coğrafyadır.

Bosna’da tarihi bilinen en eski halk İlirlerdir. İlirler, Balkan yarımadasının batısında yaşıyorlardı. Gotlar 3. asırda bu bölgeye gelmeye başlamışlar, 4. asırda, onları Hunlar ve Alanlar takip etmişlerdir. Avarlar, Balkanların değişik yerlerinde yerleşmişlerdir. Batı Bosna’da, Hersek bölgesinde ve Karadağ’da. 7. asrın ilk yıllarına kadar Avarlar, bu bölgenin hâkimidirler. Avarları Balkanlardan Bizans, Bulgar ve Hırvat orduları uzaklaştırırlar ama Avarların bir kısmının özellikle Bosna’nın Kuzey ve Kuzeybatı taraflarında kalmaya devam ettikleri bilinir.

Bosna’ya karşı ilk Osmanlı hücumları, 1392’de Paşa Yiğit Bey tarafından Üsküp’ün alınmasından sonra başlamıştır. Bu bölgede bir uç mıntıkası oluşturulmuş, son Bosna Kralı Tomaşeviç, Batı desteğine güvenerek Osmanlılara haraç ödemeyi reddedince Fatih Sultan Mehmed idaresindeki Osmanlı ordusu Bosna’nın fethini tamamlamıştır. Yeni fethedilen bu bölgede bir sancak kurularak Sancak Beyliği Minnetoğlu Mehmed Bey’e verilmiştir. Bosna’nın Osmanlı idaresine geçmesiyle bu bölgedeki fetihler devam etmiş, Hersek Sancağı 1470’te teşkil edilmiş ve buranın diğer bazı toprakları ise 1482 başlarında fethedilerek sancağa katılmıştır. Bu bölgede merkezi Zvornik olan bir başka sancak daha kurularak, Srebrenik banatlığı 1512’de, Yajce ve Banjaluka ise Mohaç zaferi sonrasında (1528) alınmıştır.¹

Bosna, 1878’de Berlin Antlaşmasıyla Avusturya-Macaristan’a verilmiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna’yı işgal ettikten sonra 1918’e kadar Bosna’dan Türkiye’ye beş büyük göç dalgası olmuştur. İlk büyük göç, 1878 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Bosna’yı işgalinden hemen sonradır. İkinci göç, 1882 yılında gerçekleşmiştir. Bu göçün sebebi Avusturya’nın Boşnaklara askerlik mecburiyeti getirmesidir. Bu durum Boşnakların isyanı ile sonuçlanmıştır. Üçüncü göç dalgası ‘Dzabic hareketiyle’ 1900 yılında olmuştur. Dördüncü dalga 1908 yılında Avusturya-Macaristan

¹ İmamovic, Mustafa (1996). *Historija Bosnjaka*, Sarajevo, s.358-360.

Kırbaç, A. (2012). Tarih ve gelenek bağlamında Türkiye’de Boşnaklar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

İmparatorluğu’nun Bosna-Hersek’i ilhakı sonucunda gerçekleşmiştir. Beşinci dalga ise 1918 yılında olmuştur.²

Boşnaklar, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu döneminde birçok zorluk yaşamış ve büyük zulümlere uğramıştır. Boşnakların yaşadıkları bölgelerde çıkan olayların ve göçlerin en büyük sebebi budur. Bu beş büyük göç dalgasının yanı sıra Boşnakların başka göçleri de olmuştur. Bugünkü Sırbistan ve Karadağ’da (Sancak bölgesi)³ yaşayan Boşnakların göçleri 1970’li yıllara kadar devam etmiştir.

Boşnakların Türkiye’ye yerleşmesi

19. asrın son yıllarında Balkanlardan gelen muhacirlerin Anadolu’ya yerleşmesi nüfus bakımından büyük değişmelere sebep olmuş, Anadolu’da nüfus sayısı sürekli artmıştır. İlk gelen muhacirler kırsal kesimlerde yerleştirilmişlerdi. Daha sonra muhacirlerin büyük şehirlerin dışındaki mahallelere yerleştiklerini görüyoruz. Bu şekilde meselâ 1881-1892 arasında Ankara’da ve Çorum’da Boşnak mahalleleri ortaya çıkmıştır. Gelen Boşnak muhacirlerin bir kısmı zanaatkârdı ve onların geçim sağlamak konusunda daha az zorlandığı söylenir. Gelen Boşnak muhacirlerin en büyük sorunu dildi. Türkçe bilmiyorlardı. Osmanlı Dönemi’nde 1878’ten sonra gelen Boşnaklar, İzmir, Eskişehir, Bursa, Yenişehir, Ankara, İstanbul, Karamürsel, İnegöl, Biga, Afyonkarahisar, İzmit ve Adapazarı’na yerleşirler. Boşnak muhacirlere ev yapmak için devlet toprak verir. Bazı muhacirler dağlık yerleri ve köyleri tercih ederken bazıları büyük şehirleri tercih ettiler.

İstanbul’a yerleşen bir grup Boşnak Bosna’daki durumlarını gündeme getirmek ve müdahale etmek için 500 üyesi olan bir dernek kurmuştu. Derneğin başkanın adı Ali Şevket Yunuzefendic’ti. Bu dernek, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Bosna-Hersek’i ilhak etmesine karşı 1908 yılında İstanbul’da mitingler düzenlenmiştir. 1910 yılında Jovan Cvijic, Osmanlı Devleti’ndeki Boşnakların yeni ülkede yaşadıklarıyla ilgili şunları kaydetmişti: ‘Buraya gelen Boşnak muhacirlerin geldikten hemen sonra üçte biri öldü. Ölenlerin çoğu çocuklardı.’ Bunun nedenini Cvijic, iklim değişikliğiyle açıklıyor. Soğuk ve serin Bosna’dan

² Dervisevic, Alaga (2006). *Bosnjaci u Dijaspори*, Sarajevo, 2006, s.125.

³Sancak, günümüzde Sırbistan ve Karadağ sınırları içerisinde kalan Osmanlı döneminde teşekkül etmiş bir bölgedir. Bölgenin doğusu bugünkü Sırbistan’ın güneybatısındaki araziye meydana getirir ve Sırbistan idaresindedir. Bunun dışındaki kısım ise Sancak bölgesinin batısı olup Karadağ Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bu bölge bir bütün olarak düşünüldüğünde yüzölçümü 8687 km²’dir. 450.000 kişi bu bölgede yaşar. Müslüman nüfus 365.000 civarındadır ve toplam nüfusun %81.1’ini oluşturur. Bölgenin doğu kısmında Novipazar, Tutin, Sjenica, Prijepolje, Nova Varoš Priboj gibi şehirler vardır. Batı kısmında ise Pljevlja (Taşlıca), Bijelo Polje (Akova), Berane, Rožaje ve Plav şehirleri vardır.

Kırbaç, A. (2012). Tarih ve gelenek bağlamında Türkiye’de Boşnaklar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

sıcak Anadolu’ya geldikten sonra yeni iklime hemen adapte olamadıkları için ve sıtma hastalığına yakalandıkları için öldüklerini söylüyordu.⁴ Marmara bölgesine yerleşenler çok daha kolay adapte olmuşlardı. 1970’li yıllarda S.Smlatic, Türkiye’deki Boşnak muhacirler hakkında kitap yazmıştı. Bu kitapta Boşnak muhacirlerin ilk geldikleri zamanda hastalıktan, iklim değişikliğinden çok sayıda öldüğünü söyler ama doğum oranı yüksek olduğundan sayı bakımından büyük bir düşüş olmadığını kaydeder.⁵ İlk gelen muhacirlerin en büyük sorunu O’na göre dildir. Yaşlı muhacirler için bu sorun daha da yoğun yaşanmaktadır çünkü hemen dil öğrenemiyorlardı ve pek çoğu Türkçe öğrenmeden ölüyordu.

Türkiye’ye gelen Boşnak muhacirler genellikle bir arada yaşadılar. Boşnak köyleri veya Boşnak mahalleleri oluşturdular. Daha çok kendi aralarında evleniyorlar ve görüşüyorlardı. Evleri de eski Boşnak evlerine benzeterek yapıyorlardı. Türkiye’ye gelen Boşnaklar, Türkiye’nin her tarafına yerleşmişlerdi. Boşnaklar, daha yoğun olarak Adapazarı, İzmit, Yalova ve Bursa gibi Marmara bölgesinin şehirlerine yerleştiler. 1912 yılında gelen Boşnakların bir kısmı Çanakkale’ye yerleştiler. Karamürsel’de çok sayıda Boşnak köyü vardır. İzmir, Burhaniye ve Ayvalık’a yerleşen Boşnak muhacirleri hem iklimden hem de toprağın verimliliğinden dolayı zengin olmuşlardı.

Türkiye Cumhuriyeti, 1934 yılında Türkiye’ye gelen muhacirler hakkında bir yasa getirir ve komşu ülkelerle muhacir sorunu hakkında müzakereyi başlatır. Bu müzakereyi Türkiye o zaman Yugoslavya Krallığı’yla yapmıştı ve Yugoslavya Krallığı, 1934 yılında bu anlaşmaya göre bir proje hazırlamıştı. Bu projeye göre beş yıl içinde 200.000 Boşnak’ın Yugoslavya’dan Türkiye’ye gönderilmesi plânlanıyordu ve bu şekilde Yugoslavya, Yunanistan ve Bulgaristan gibi Türkiye’yle Müslüman nüfus sorununu çözmüş olacaktı. Türkiye, ilk önce bu muhacirleri Türkiye’nin Irak ve İran sınırına yerleştirmeyi plânlıyordu ama bu plân tam olarak gerçekleştirilemedi. O dönemde gelen Boşnak muhacirler, Elazığ ve Erzincan bölgesine yerleştiriliyordu. Bu bölgeye o dönemde gelen muhacirlerin belirli bir zamandan sonra bölgenin şartlarına alışamaması ve daha önce gelen akrabalarının daha çok batı bölgelerinde yaşamalarından dolayı büyük bir kısmı Türkiye’nin Batı bölgelerine gitmeye karar verir. İzmir ve İstanbul gibi büyük şehirler muhacirlere iş konusunda daha çok imkân sunuyordu. İş imkânları da muhacirlerin büyük şehirlere yerleşmesinin en büyük sebebiydi.⁶

⁴ Bandzovic, Safet (2006). *Iselvanje Bosnjaka u Tursku*, Sarajevo, s.512.

⁵ age. s.513.

⁶ age. s. 301.

Kırbaç, A. (2012). Tarih ve gelenek bağlamında Türkiye’de Boşnaklar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

İstanbul’da Boşnak muhacirlerin en yoğun yaşadıkları semtler şunlardır: Pendik, Yeni Bosna, Bayrampaşa, Beşyüzevler, Alibeyköy, Zeytinburnu, Küçükköy ve Kartal. Daha önce gelen muhacirler Fatih, Edirnekapı, Eminönü semtlerine yerleşmişlerdi. Büyük şehirlerde iş bulmak ve geçimi sağlamak daha kolaydı. Muhacirler ilk beş sene vergi de ödemekten muaftılar ve bu durum kendilerinin iş kurmalarına kolaylık sağlıyordu. Türkiye’ye gelen Boşnak muhacirlerin özellikle köyden gelenleri büyük bir kültür şoku yaşadılar. Her şey çok daha farklıydı, her şey çok daha moderndi. 1960’lı yıllarda gelenler genellikle fabrikalarda iş buluyorlardı. Bazıları o yıllarda Batı Avrupa’ya da gitmişler ama ailelerini genellikle Türkiye’de bırakmışlardı. Sonra kendileri de geri geliyorlardı. Türkçeyi genellikle fabrikalarda Türk arkadaşlarından öğreniyorlardı. Türkçeyi öğrenmek için ne devlet ne de sivil toplum kuruluşları Türkçe kursları organize etmemişlerdi. Bundan dolayı kadın nüfusu Türkçe öğrenmekte daha büyük zorluk çekiyordu. Çünkü kadınlar, daha çok evde kalıyorlardı ve kendi aralarında görüşüyorlardı. Türk toplumuyla temasları çok kısıtlıydı. Genç nesiller okula başladıktan sonra Türkçeyi öğreniyorlardı. Okul, onların Türk toplumuna temas geçtiği belki tek yerd. Çünkü yaşadıkları mahalleler çoğu Boşnak muhacirlerden oluşuyordu. Kendi aralarında evlendikleri için bu semtlerde sonra da yaşamaya devam ediyorlardı. Bu eğilim zamanla biraz da olsa değişmeye başladı. Genç nesil daha çok Türk toplumuna dâhil olmaya başlamıştı. Evlilikler de diğer Boşnak olmayan gruplarla çoğalmaya başlamıştı. Dedelerin ve babaların yaşadıkları semtlerden farklı bölgelere de taşınmaya başladılar. Gelen muhacirler arasında şehirli olanlar çok daha kolay adapte oluyorlardı yeni ortama. Aynı zamanda eğitilmiş olanlar iş konusunda da daha şanslılardı. Muhacirlerin hep bir arada yaşaması onların âdetlerini, geleneklerini ve dillerini unutmamalarına yardımcı olmuştu. Tabii ki bugün büyük çoğunluğu özellikle dördüncü veya beşinci nesil Boşnakçayı daha az bilir veya tamamen unutmuştur.

Türkiye’ye gelen Boşnak muhacirleri Slâv kökenli soyadlarını Türk soyadlarıyla değiştirmek durumunda kalmışlardı. Yeni soyadlarını geldikleri yerlerden esinlenerek alıyorlardı. Bunların birkaç örneği: Akova, Sancaklı, Balkan, Boşnak vb. Bazı muhacirlerin söylediklerine göre bu konuda büyük bir sıkıntı duymamışlardı çünkü Slâv soyadlarıyla farklılıkları daha belirgin olacaktı ve bunu da istemiyorlardı. Devletin politikası da Türk olmayan muhacirlerin Türk toplumuna uymasını ve hatta asimilasyonunu bir şekilde destekliyordu. Zamanla devletin ve siyasetçilerin bu tavırları değişti ve farklı etnik grupların

Kırbaç, A. (2012). Tarih ve gelenek bağlamında Türkiye’de Boşnaklar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

köklerini ve kendine özgün geleneklerini belli etmek ve devam ettirmekte çok büyük bir sakıncası olmadığını görmeye başladılar.

1990’lı yıllarda Bosna Savaşı’yla birlikte Türkiye’de değişik şehirlerde Boşnak kültür dernekleri kurulmaya başladı. Adapazarı, İstanbul, Bursa, İzmir onlardan sadece birkaçıdır. Bosna Savaşı’nda yaşanan katliamları ve durumları gündeme getirmeye çalıştılar, Bosna’ya yardım ettiler. Bu derneklerin savaştan sonraki faaliyetlerine bir de Boşnak kültür ve geleneklerini yaşatması faaliyetini eklediler. Bütün bu gösterdikleri Boşnak kimliği farkındalığına ve gösterdikleri ilgiye rağmen Bosna ve Sancak’taki bazı bilim adamlarına göre Türkiye’deki Boşnaklar kendi etnik kimliklerini kaybetmiş durumdadırlar. Onlar, kendi ana dillini kaybetmişlerdir ve Türk toplumuna tamamen asimile olmuşlardır. Sadece hafızalarında soluk memleket hatıraları kalmıştır. Bu bilim adamları durumun en büyük sebebinin dinde olduğunu düşünürler.

Türkiye’ye gelen Boşnak muhacirlerin özellikle daha geç yıllarda gelenlerin memlekette kalan akrabalarıyla bağlarını koparmadıklarını görüyoruz. 1990’lı yıllardan sonra Türkiye ve Bosna-Hersek’le ve Sancak bölgesiyle diplomatik ilişkiler yoğunlaştılar. Gidip gelmek daha kolay oldu. Bu durum Boşnak muhacirleri de etkiledi. Eski memleketlerini daha sık ziyaret etmeye başladılar, iş ilişkileri kurdular. Memlekette kalmış olan akrabalarıyla ve dostlarıyla teknolojinin gelişmesiyle görüşmeler daha kolay oldu.

Boşnakça ve Türkiye’deki Boşnakların dili

Boşnak dili, Güney Slâv dilidir. Bu dil, Bosna Hersek’te ve Sancak’ta yaşayan ve diasporada Boşnaklar tarafından konuşulur. Boşnak dili için hem Lâtin hem de Kiril alfabesi kullanılır. Boşnak dili beş diyalekttten oluşur: 1. Doğu Bosna diyalekti, 2. Batı Bosna diyalekti, 3. Doğu Hersek diyalekti, 4. Batı Hersek diyalekti, 5. Sancak diyalekti. Boşnak dilinin Osmanlı iktidarından önceki dönemlerine ait eserler vardır. Bunlar ‘stecak’ denir. (Bogomil dönemindeki mezar taşlarına, ortaçağdaki kralların fermanları ve yazışmalarına ait eserler). O döneme ait metinlerde dilin en önemli özelliği daha çok kilise Slavcasına yakın olmasıdır. Bu dönemde Kiril alfabesi kullanılıyordu ama Boşnakçanın kendine özgün bir alfabesi de vardı: ‘Bosancica’. Lâtin alfabesi, Avusturya-Macaristan zamanında kullanılmaya başlar.

Boşnakça yazılan eserlerde Boşnakçanın dil özellikleri en çok 14. ve 15. asırdaki mezar taşlarında, adapte edilmiş Arap alfabesiyle yazılan ‘alhamiyado’ edebiyatında ve ortaçağdaki resmî yazışmalarda görülür. Boşnak dili, Yugoslavya’da resmî bir dil değildi,

Kırbaç, A. (2012). Tarih ve gelenek bağlamında Türkiye’de Boşnaklar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

tanınmıyordu. Onun yerine Bosna-Hersek’te Sırp-Hırvat dili resmî dildi. 1992-1995 Savaşı’ndan ve yeni devlet kurulmasından sonra standart Boşnak dili resmî dil oldu. Yeni gramer kitapları, sözlükler ve imlâ kılavuzu yazıldı. Boşnak dilini Sırpçadan ve Hırvatçadan ayırt eden en önemli özellik Osmanlı döneminde Türkçe vasıtasıyla Boşnakçaya girmiş olan Arapça, Farsça ve Türkçe kökenli kelimelerdir. Bu kelimelere Boşnakçada ‘Turcizmi’ adı verilir. Bu kelimeler hâlen kullanılmaktadır. Bugün Bosna-Hersek’in üç resmi dili vardır: Boşnakça, Hırvatça ve Sırpça.⁷

Boşnakçadaki Turcizmi konusunun en kapsamlı olarak incelendiği eser olarak bilinen ‘Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku’ adlı eserinde Abdullah Skaljić, bu dile Türk dili aracılığıyla giren 8742 kelime ve kavram incelemiştir. Askerlikten, bürokrasiye, sanattan, tıbbı, yemek kültüründen atçılığa kadar tespit ettiği 38 alandan derlediği ‘turcizmi’ kelimelerini inceleyen Skaljić, Türkçe unsurların anlaşılmasından Halk edebiyatı ürünlerini anlayabilmenin mümkün olmadığını belirtiyor. Çünkü halk edebiyatındaki kelimeler toplayıcılar tarafından orijinal şekilleriyle korunmuşlardı. Diğer taraftan Osmanlılar Balkanlardaki dilleri serbest bırakmışlar ve bu konuda hiçbir baskı yapmamışlardı. ‘Turcizmi’ kelimeleri plânlı olarak ve baskıya dayalı olarak bu dillere girmediğinden tepki almamışlardı. Sadeleşme dönemlerinde hoşgörüyü karşılanmışlardı. Germen kökenli kelimelere daha sert yaklaşmıştı.

Bugün Boşnakçada karşılıkları olduğu halde ‘turcizmi’nin tercih edildiğini görüyoruz. Gazetelerdeki ‘çor sokak-kör sokak (çıkamaz sokak), ortaklık (ortaklık), yavaşlık (yavaşlık, dikkatsizlik, kararsızlık) bunun örneklerinden bazılarıdır. Bazı ‘turcizmi’ kelimelerinin Boşnakçada başka karşılıkları yoktur: Boja (boya), bubreg (böbrek), çekić (çekiç). Ev kültürüyle ilgili Türk dilinden Boşnakçaya geçmiş pek çok kelime vardır: Cezve, yorgan, yastık vb. Pek çok dinî kelime Türk dilinden Boşnakçaya geçmiştir: Peygamber, abdest, ikindi, yatsı vb. Türk dilinden Boşnakçaya geçmiş kelimelerde kullanılan yapım eklerinin Slâv kökenli kelimelere de geldiği ve yeni kelimeler türetildiği görülür: Bezobrazluk (yüzsüzlük), lopovluk (hırsızlık). Diğer taraftan Türkçe kelimelerin Slâv fiil şekilleriyle kullanıldığını görülür: Anlayisati (anlamak), begenisati (beğenmek), bajramovati (bayram yapmak).⁸

⁷ Senahid Halilović (2000). *Gramatika Bosanskoga Jezika*, Zenica, s.21.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Skaljić, Abdulah (1989). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*.

Kırbaç, A. (2012). Tarih ve gelenek bağlamında Türkiye’de Boşnaklar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Türkiye’ye gelen Boşnakların bir kısmı Sancak’tan bir kısmı Bosna-Hersek’ten gelmiştir. Türkiye’deki Boşnakların dili diyalekt olarak homojen değildir. Sancak diyalekti ve batı Bosna diyalekti egemendir. Türkiye’deki Boşnaklar ana dilini evlerinde, kendi aralarında ve derneklerinde kullanırlar. Türkiye’de Boşnak dili sadece sözlü olarak kullanılır. Yazılı olarak kullanılmaz. Yazılı biçimi olmadığı için Türkiye’de edebî Boşnakça kullanılmadığını söyleyebiliriz. Türkiye’deki Boşnaklar sadece Türkçeyi edebî dil olarak kullanıyorlar. Türkiye’de konuşulan Boşnakça yukarıdaki sebeplerden dolayı gelişmemektedir. Bu yüzden de hâlâ eski biçimlerin kullanıldığını görüyoruz.

Boşnakların kültürel özellikleri ve Türkiye’deki sivil toplum kuruluşları

İslâm, Bosna-Hersek’te Osmanlı döneminde yayıldığı için Bosna’daki İslâm’ın normatif öğretisini ve pratiğini etkilemiştir. Hanefî mezhebi resmi mezhepti. İslâmlaşma sürecinde tarikatların rolü büyüktü. İslâmlaşma süreci şehirlerin ve kasabaların gelişmesinde de etkili olmuştur. 15. asırda Bosna-Hersek’teki şehirler tamamen İslâm mimarisine göre yapılmıştı ve bu şehirlere Müslüman nüfusu yerleşmişti. Şehirler kurulduğunda ilk önce camiler yapılırdı; sonra mektepler ve en sonunda da evler. Daha büyük şehirlerde camilerin yanı sıra dükkânlar, medreseler, bezistanlar, hamamlar ve devlet daireleri yapılırdı. Osmanlının etkisi Bosna’da ve Boşnakların hayatının her bir bölümünde izlerini bırakmıştı. Boşnak kültürü, Osmanlı-Türk kültürü sahasına aittir. Boşnaklar, Osmanlı-Türk kültürünün özelliklerini benimsemişlerdi. Bu sadece dinde veya mimaride değil aynı zamanda bazı geleneklerde (mevlit okutmak geleneği gibi) kendini göstermiştir.

Boşnakçada dinî terimlerin Arapçası değil Türkçeden alınmış şekilleri kullanılır. (Salat değil namaz, vudu değil abdest kelimesi kullanılır) Osmanlının etkisini hem Boşnak dilinde hem de Boşnak edebiyatında görebiliyoruz. Boşnaklarda İslâm öncesi ama İslâm’ın ruhuna uygun bazı gelenekler de devam etmektedir. Meselâ toplu halde dağa veya yaylalara çıkıp namaz kılmak veya dua etmek gibi. Bosna’da İslâm, Osmanlı döneminde resmî ve egemen dindi. 1878 yılından sonra bu durum değişti ve Müslümanlar için yeni ve zor bir dönem başladı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna-Hersek’te İslam dinini tanıdı ama Bosna-Hersek, Katolik geleneklerine uygun devlet ve hukuk çerçevesine dâhil edilmiştir. O dönemdeki Boşnakların dinî kurumları ulema, vakıflar, mearif ve şeriat mahkemelerinden oluşmaktadır. Bu kurumlar, o dönemde kısmî olarak otonomdu. Sosyalist rejiminde din devletten ayrıldı ve din sadece özel hayatın bir parçası oldu. Devletin dine karşı olumsuz bir tavrı vardı. Sosyalist Yugoslavya Devleti’ndeki din-devlet modeli Batı Avrupa seküler

Kırbaç, A. (2012). Tarih ve gelenek bağlamında Türkiye’de Boşnaklar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

devletlerinden farklıydı. Bugün, Bosna-Hersek’te devlet dine karşı tarafsızdır. Dinî kurumlar hem yapı bakımından hem de işlevsellik bakımından ayrıdır ama kamuyu ilgilendiren konular hakkında görüşlerini beyan etmekte serbestlerdir. Tüm tarih boyunca ve bugüne kadar Boşnak toplumunda olan değişiklikler hem dinî pratikleri hem de gelenekleri etkilemiştir.

Türkiye’deki Boşnakların homojen bir grup olmadıklarını görüyoruz. Bu, farklı bölgelerden (Bosna-Hersek ve Sancak bölgesinden) gelmelerinden kaynaklanıyor. Her bölgenin ve her yörenin kendine özgün âdetleri ve gelenekleri var. Türkiye’deki Boşnakların büyük çoğu halen eski Boşnak âdetlerini devam ettirmektedirler. Bunların en çok cenazelerde, düğünlerde, sünnetlerde, doğumlarda devam ettiğini görüyoruz. Bu âdetler sadece aileler içinde kalmamaktadır. Boşnak kültür derneklerinin bu konuda çalışmalar yaptıklarını görebiliyoruz. Çeşitli kültürel etkinlikler, toplantılar, şenlikler, konferanslar, Bosna’ya ve Sancak’a seyahatler, Bosna’da yaşanan katliamları anma törenleri ve buna benzer faaliyetler. Bunlarla ilgili birkaç örnek sıralamamız mümkündür:

İzmir Bosna Sancak Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Srebrenica katliamının 14. yılında anma etkinliği olarak ‘‘Karanlığın Ardından’’ konulu bir fotoğraf sergisi düzenledi (2009 yılında). İzmir Bosna Sancak Kültür ve Yardımlaşma Derneği Başkanı Av. Şenay Biçer, Bosna-Hersek’te yaşanan ve binlerce insanın ölümüyle sonuçlanan savaşın kamuoyunun belleğinden silinmediği belirterek, *‘Bu savaşın en trajik katliamlardan birisi Bosna’nın doğusunda bulunan Srebrenica’da yaşandı. Srebrenica’da binlerce insan Birleşmiş Milletlerin gözü önünde Sırplar tarafından katledildi’* dedi. Srebrenica’da yaşananların İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bugüne kadar yaşanan en büyük katliam olduğunu anlatan Biçer, *‘11-12 Temmuz 1995 tarihinde 10 bine yakın insan toplu kıyım yapılarak öldürülmüştür. Bir insanlık dramı olan Srebrenica katliamının unutulmaması ve unutturulmaması tüm insanlığın görevidir’* diye konuştu. İzmir Bosna Sancak Kültür ve Yardımlaşma Derneği Başkanı, Şenay Biçer *‘Bizim derneklerimiz diğer hemşeri derneklerinden daha farklı bir işlevi yerine getiriyor. Derneklerimiz savaş sırasında hissedilen ihtiyaçlar için kuruldu. Barış zamanında da dostluğu, dayanışmayı ve yardımlaşmayı sürdürüyoruz’* diye konuştu.

Başka bir örnek ise Kültür ve Turizm Bakanlığının katkısıyla Bosna Hersek Fahri Konsoloslugu ile Türkiye Bosna Hersek Kültür Dernekleri Federasyonu tarafından düzenlenen etkinliktir. Bu etkinlikte, Boşnak gençler ata topraklarıyla buluşturuldu. Türkiye’nin dört bir yanından gelen gençler Srebrenica Katliamı’nın 16. ve Ayvatovica’nın

Kırbaç, A. (2012). Tarih ve gelenek bağlamında Türkiye’de Boşnaklar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

501. Anma Yılında Bosna-Hersek ziyareti programı kapsamında bir dizi ziyarette bulundu. Bosna-Hersek Fahri Konsolosu Ahmet Kemal Baysak, Türkiye ile Bosna-Hersek arasında her alanda işbirliğinin geliştirilmesini arzuladıklarını ve bu yönde çaba harcadıklarını hatırlattı.

Türkiye’deki Boşnak derneklerini, hem kendi kültürünü, örf ve âdetlerini korumak ve yaşatmak, Boşnakların uğradıkları katliamları ve zorlukları unutturmamak hem de Türkiye ve Bosna-Hersek’in her türlü işbirliği konusunda katkıda bulunmak için faaliyette bulunuyorlar. Aynı zamanda dünyadaki Boşnak göçmenleriyle işbirliğini sürdürmektedirler. Bunun güzel bir örneği İzmir’de yaşandı. Merkezi İngiltere’de bulunana ‘Dünya Bosna Göçmenleri Birliği’ne üye 20 ülke temsilcisi, 60 delege ile Türkiye’nin değişik kentlerinde kurulan 25 dernek temsilcisi, İzmir ve çevresinde yaşayan Boşnak göçmenleriyle Çeşme’de buluştu. Altinyunus Otel’de bir araya gelen diaspora temsilcileri sorunlarını paylaştı. Bosna-Hersek Fahri Konsoloslugu, Türkiye Bosna Hersek Dernekleri Federasyonu ile İzmir Bosna-Sancak Kültür ve Yardımlaşma Derneği tarafından ‘Dostluk ve Dayanışma Gecesi’ düzenlendi. Türkiye Bosna Hersek Dernekleri Federasyonu kurucusu ve Onursal Başkanı Kemal Baysak da dünyanın dört bir yanından gelen konukları en iyi şekilde ağırlamaya çalıştıklarını söyledi. Bosna Hersek İnsan Hakları ve Mülteciler Bakanı Safet Halilović, birlik ve bütünlüğün önemini vurgulayarak İzmir’de gerçekleştirilen etkinlik ve gösterilen ilgi için teşekkür etti. Dünya Bosna Hersek Göçmenleri Birliği Başkanı Nesip Karişik da ‘*Bu kaynaşma ve dayanışma olduğu sürece sorunlarımız azalır. İzmir ve çevresini yakından tanımaktan ve Türkiye’deki dostlarımızla tanışmaktan büyük onur duyduk*’ diye konuştu.

Türkiye’deki Boşnakların kültür pratikleri

Türkiye’deki Boşnakların kültür pratikleri, Türkiye’ye gelen Boşnak muhacirlerin farklı bölgelerden gelmesi ve farklı zaman dilimlerinde göçlerin gerçekleşmesi sebebiyle geldikleri ülkelerden kimi zaman farklılıklar gösterirler. Bu farklılıkları, farklı âdetlerde görebiliyoruz. Sözgelimi düğün âdetleri arasında Türkiye’de yer alan söz, nişan, düğün geleneği Bosna ve Sancak’ta Türkiye’deki Boşnaklar arasında uygulanan şekliyle mevcut değildir. Bu bölgelerde söz ve nişan düğün gelenekleri arasında yer almaz. Sadece düğün vardır. Diğer taraftan Türkiye’deki Boşnaklar bu söz, nişan, düğün geleneğini uygularlar.

Doğum

Boşnak kültüründe bir çocuğun dünyaya gelmesi büyük sevinçle kutlanır. Çocuk doğar doğmaz yıkanır çocuğun üzerine şeker serpilir. Boşnakların yaşadığı bölgelerde, özellikle Karadağ ve Sırbistan’da (Sancak), erkek çocuğu doğduğunda çocuğun babası ve

Kırbaç, A. (2012). Tarih ve gelenek bağlamında Türkiye’de Boşnaklar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

yakınları tabancayla ateş ederler. Bu âdet her yerde yapılmaz. Daha çok kırsal kesimde uygulanan bir âdettir. Karadağ’da erkek bebek doğduğunda ‘erkeğimiz geldi’ denir. Kız bebek doğduğunda ‘çocuğumuz oldu’ veya ‘çora’ oldu yani ‘kör oğlu’ oldu diye söylenir.

Çocuk doğduğunda ilk bir hafta annesiyle yatar ve bir hafta sonra beşiğe konulur. Çocuk erkekse beşiğine ilk defa babası, kızsaa annesi koyar. Beşiğe nazardan korunan farklı nesnelere konur. Bunun amacı çocuğu nazardan korumaktır. Bu nesnelere arasında kibrit ve kırmızı iplik bulunur. Bunlar çocuğu nazardan korurlar. Yeni doğan çocuğa isim verilme zamanı geldiğinde bazı görevlerin yapılması gerekir. Bunlardan ilki kulağına ezan okunmasıdır. Bu yapılırken isim üç kere tekrarlanır. Genellikle erkek çocuklarına babaları kız çocuklarına ise anneleri isim koyarlar. Bunun yanında âile büyükleri de isim koyabilirler.

Çocuk evden 40 gün çıkartılmaz. Bu süre zarfında yeni doğan çocuğu görmeye akrabaları ve komşuları gelirler. Buna ‘*babine*’ denir. Gelen misafirler yeni doğan bebeğe hediyeler getirirler. *Babineye* kadınlar gider ama bu süre zarfında eve erkek misafir gelirse yeni doğan çocuğa para veya altın hediye eder. Verdiği altını veya parayı çocuğun alnına koyarlar. Buna ‘*na çelo*’ denir. Gelen misafirlere tatlılar, tatlı içecekler ve kahve ikram edilir. Doğduktan 40 gün sonra çocuğu annesi, anneannesi veya babaannesi akrabalara ve komşulara götürürler. Götürdükleri evlerde çocuğun alnına biraz un serperler. Bunun amacı çocuğun güzel olmasını sağlamaktır. Ardından yumurta hediye edilir. Bu da çocuğun sağlıklı olması içindir.

Çocuk doğduğunda bazı anneler ve babalar çocuk için adak kestirirler. Buna ‘*akika*’ denir. Diğer bir adet ise çocuk bir yaşını doldurduktan sonra yakın akrabalarından veya yakın aile dostlarından biri, bir tutam saçını keser ve çocuğa para veya altın hediye eder. Kesilmiş saçlarını çocuğun annesi çocuğun yattığı yastığın altına koyar veya bir sandığa koyar. Saçlarını kesen kişiye *şişani kum* denir. Bu âdeti her aile uygulamamaktadır.

Erkek çocuk, doğduktan üç gün sonra ve üç yaşına kadar sünnet ettirilir. Sünnet eskiden berberler tarafından yapılırdı. Şimdi hastanelerde yapılıyor. Sünnet ettirilen çocuğu için annesi ve babası bir sünnet düğünü düzenlerler. Sünnetten sonra evde mevlit okutulur ve sonra eğlence düzenlenir. Yemekler ve içecekler ikram edilir. Gelen misafirler çocuğa para ve hediyeler getirirler. Bazı yerlerde meselâ Karadağ’da sünnet çocuklarına büyükler kömür tozundan yüzlerine bıyık ve sakar yaparlarmış. Bunun sembolik bir anlamı vardır; çocukların nazardan korunmasına inanılır.

Düğün

Eski âdetlere göre düğün iki kişinin evliliğin son töreniydi. Eskiden kız isteme âdeti de vardı. Bu âdet günümüzde pek kalmamıştır. Kız isteme töreni damadın aile büyüklerinin (daha sık erkeklerden oluşan heyetin) kız ailesini ziyaretiyle başlar. Ama onlar kız istemeye gelmeden önce başka bir akraba veya aile dostunu göndererek ailenin kızı verip veremeyeceğini öğrenirler. Damadın âilesi kızın evine hediyelerle gelir ve kahve içtikten sonra kız istenir. Eğer kızın babası olumlu cevap verirse, düğün hazırlıkları ve kıza damat tarafından verilecek hediyeler hakkında konuşulur. Bu hediyeler genellikle kıyafettir. Kız isteme yapıldıktan ve düğün tarihi belirlendikten sonra kızın ailesi daha önce hazırlanmış çeyizini sandıklara koyar ve düğün günü gelinle beraber gönderir. Düğün tarihi belirlenir ve hazırlıklar genellikle 2-3 ay sürer. Burada önemli olan düğünün iki Bayram arası denk gelmemesidir. Buna çok önem verilir. Düğün konvoyu genellikle 30 kişilik bir heyetten meydana gelir. Bu heyete *svatovi* denir. Bu heyetin başında *stari svat* (en yaşlı heyet üyesi) vardır. Heyette, damadın ağabey veya erkek kardeşi ve daha sonraki dönemde damadın ablası veya kız kardeşi bulunur. Bazı bölgelerde, eski dönemlerde yani düğün konvoyu atlarla müteşekkilen bu heyetin başında bir de bayraktar gidirmiş ve bayrağı o taşımış. Düğün konvoyunun yani *svatovinin* diğer üyeleri akrabalarından, aile dostlarından ve komşulardan oluşur. Düğün konvoyu modern zamanda at yerine arabalarla kız evine gelir. Düğün konvoyu damadın evinde toplanır ve kızın evine sonra gider.

Düğün konvoyları genellikle Perşembe günleri gelini almaya giderler. Düğün konvoyu gelinin evine geldiğinde gelinin ailesi ve akrabaları onları karşılarlar ve evlerinde gelen misafirlere yemek ve tatlılar ikram edilir. Gelinin genç akrabaları konvoyda kullanılan arabaları havlularla ve çiçeklerle süslerler. Aynı şekilde gelen misafirlerin kıyafetlerine (yakalarına) küçük çiçek süsleri takarlar. Konvoyu süsleyen gençlere misafirler para verirler. Gelinin hazırlanmasına ve süslenmesine ablası, kız kardeşleri ve kız akrabaları yardımcı olurlar. Sırbistan’da ve Karadağ’da yaşayan Boşnaklarda gelin kendi evinden çıkmadan kayını parmağına yüzük takar ve onu üç kere soldan sağa döndürür. Yüzük takan kişiye *prstenski djever* denir. Eski âdete göre gelinin, evinden kendi ayakkabılarıyla çıkmaması gerekiyordu. Geline kayınpederi yeni ayakkabı getirir ve o ayakkabılarıyla evden çıkar. Gelinin evinde yemekler ve tatlılar yendikten sonra düğün konvoyu gelinle beraber damadın evine doğru gider. Gelini evden ağabeyleri veya erkek kardeşleri çıkartırlar. Erkek kardeşleri yoksa erkek kuzenleri evden çıkartırlar ve kayınbiraderlerine ve damada teslim ederler. Gelin evden

Kırbaç, A. (2012). Tarih ve gelenek bağlamında Türkiye’de Boşnaklar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

çıkarken üzerine şeker atılır ve bu şekerleri orada bulunan çocuklar toplarlar. Gelinin yanında görümcesi veya damadın bir halası ve gelinin ablası veya kız kardeşi olur. Geleneğe göre gelinin aile fertleri konvoyu katılmadıkları gibi düğüne de katılmazlar. Bu âdet şimdi değişmiştir. Gelinin ailesi de düğünde katılıyor.

Günümüzde bazı çiftler, gelin aldıktan sonra düğün salonuna veya düğün yapılacak otele doğru giderler. Eskiden düğün genellikle damadın evinde, evinin bahçesinde yapılırdı. Düğün konvoyu geldiği yoldan geri dönmezdi. Başka yoldan geri dönerdi ve mümkünse bir köprü üzerinde geçmesi gerekiyordu. Köprünün üzerinden geçerken düğün konvoyu dururdu ve gelin eskiden attan daha sonraki zamanlarda arabadan iner ve havlu içinde sarılmış ekmeği nehre atardı ve evliliğinin nehir gibi akması için dua ederdi.

Konvoyun önünden muştuluk vermek için seçilmiş kişiler gider ve damadın ailesine gelinin geldiğini müjde verirler. Bu kişilere de hediye veya para verilir. Gelin, damadın evine geldiğinde kayınvalidesi onun sağ eline Kur’an, sol eline ekmeği verir. Gelin evin eşliğini üç kere öper ve o şekilde yeni evine girer. Ama eve girmeden önce, gelinin kucasına bir erkek bebek verilir ve gelin bebeği üç kere soldan sağa döndürür; çocuk ağlasın diye biraz cimcikler. Bu, gelinin çocuğu erkek olsun diye yapılır. Gelinin kucasına verilen bebeğe *na konçe* denir. Gelin geldiğinde yeni ailesine hediyeler getirir. Aynı zamanda gelin gelirken yeni evine çeyizi de getirilirdi. Bu gün çeyiz, geleneksel şekilde yapılmıyor. Çeyiz yerine gelinin ailesi kızlarına ya para verir ya da yeni evinde bazı eşyalar alır. Eski âdetlere göre gelin, yeni evinde bir hafta kadar odanın bir yerinde süslenmiş olarak ve ellerini kavuşturmuş olarak dururmuş. Çünkü o hafta, her gün kadınlar, gelin görmeye ve tebrik etmeye gelirlerdi.

Düğün eskiden damadın evinde veya evin bahçesinde yapılırdı. Düğün eğlencesine *pir* veya *pilav* denirdi. Sofralar kurulurdu. Yemekler ve tatlılar ikram edilirdi. Bosna’da düğünlerde *keşke* (keşkek), Sırbistan ve Karadağ’da *biryana* (büryan) ikram edilirdi. Tabii düğün yemekleri bunlarla sınırlı değildir ve bölgeden bölgeye değişebilir. Eski dönemlerde Boşnaklar düğünlerde at yarışı da yaparlardı ve buna *koşiya* derlerdi. Bu gün bu âdetin pek kalmadığı söylenebilir. Düğünlerde geleneksel oyunlar oynanır. Genellikle bu oyunlar halay şeklindedir ve buna *kolo* denir. Nikâh hem resmî nikâh hem de imam nikâhı olarak yapılır. Bu, düğün eğlencesi başlamadan önce yapılır. İmam nikâhı camilerde de yapılır. Düğünden 2-3 gün sonra gelinin ağabeyi veya erkek kardeşleri ziyaretlerine gelir. Daha sonra damat babasıyla ve birkaç akrabasıyla gelinin ailesinin ziyaretine gider. Bu ziyarete *pohode* denir.

Kırbaç, A. (2012). Tarih ve gelenek bağlamında Türkiye’de Boşnaklar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Daha sonra gelinin annesi kadın arkadaşlarıyla kızına ziyarete gider. Ondan sonra gelin, kayınvalidesiyle annesine gider ve en sonunda da gelinin babası kızına ziyarete gelir.

Sırbistan ve Karadağ’da yaşayan Boşnaklarda düğünden bir ay sonra gelini, kocası, kayınpederi, kayınvalidesi ve damadın akrabaları ailesine ziyarete götürürler. Bu ziyaretler sırasında hem Bosna-Hersek’te hem de Sırbistan ve Karadağ’da ziyarete gidenler her zaman hediyeler götürürler ve gelen misafirlere mutlaka yemekler ikram edilir. Sırbistan ve Karadağ’da bu ziyarete yani gelinin evlendikten sonra baba evine ilk gittiği ziyarete *prviçani* denir. Gelin, o zaman baba evinde 15 ila 30 gün kadar kalabilirdi. Eski dönemlerde yeni evlenen çift damadın ailesiyle birlikte yaşardı ancak bu âdet bazı ailelerde ve bazı bölgelerde hâlâ devam etse de artık eskisi kadar yaygın değildir. Boşnaklarda akraba evliliği kesinlikle yapılmaz ve kan bağı dışında süt akrabalığı⁹ da çok önemsenir. Eğer süt akrabalığı varsa evlilik gerçekleştirilmez.

Ölüm

Boşnaklarda bir insan öldüğünde yakınlarının yüksek sesle ağlamaları ve ağıt yakmaları yaygın değildir. Çünkü bu, bir isyan olarak anlaşılır ve iyi gözle bakılmaz. Yakınların yaşadıkları acıyı çok fazla dışarıya yansıtmamaları gerekir. Eğer ölen kişi kendi evinde ölürse yakınları onu Kible ’ye doğru çevirirler ve üstüne beyaz bir çarşaf örterler. Eğer ölen kişi gece ölmüşse yakınları onu yatırdıkları odada onun yanında kalırlar. Ölen kişinin evinde aynaların ve televizyonun üstünü örterler ve ışıkları gece söndürmezler. Pencereye bir bardak su koyarlar. Zira ölenin ruhu eğer evine gelir ve susarsa bu suyu içsin diye. Bu iki âdet aileden aileye ve bölgeden bölgeye değişir. Ölen kişinin yakınları ölümünü duyurlar ve duyan akrabalar, dostlar ve komşular hemen baş sağlığına gelirler. *Meyyit*, 24 saat içinde defn edilmelidir. Eğer ölen kişinin en yakınları yakında bulunmuyorlarsa ve 24 saatte cenazeye yetişemeyeceklerse cenaze yakınları gelene kadar bekletilebilir.

Meyyit, ilk önce gusül için hazırlanır. Gusül yapıldıktan sonra meyyiti kefenlere sararlar ve tabuta konulur. Kefenler kesilmez yırtılır. Mezar sabahtan kazılmaya başlar ve mezarı kazan kişilere yiyecek ve içecek götürülür. Bunu, ölenin akrabaları veya komşuları yaparlar. Cenaze, öğle namazından veya ikindi namazından sonra kaldırılır. Eskiden cenaze mezara kadar elde taşınırdı. Tabii, şimdi özellikle şehirlerde cenaze, cenaze arabasıyla mezara götürülür. Cenaze mezara getirildikten sonra cenaze namazı kılınır ve helâllik istenir. Bunun

⁹Çocuk doğduktan sonra annesinin sütü yoksa veya yeterli değilse aynı zamanlarda doğum yapan başka bir kadına çocuk emzirtilir. Bu yolla çocuğu emziren kadınla ve ailesiyle bir akrabalık tesis edilmiş olur. Buna süt akrabalığı denir.

Kırbaç, A. (2012). Tarih ve gelenek bağlamında Türkiye’de Boşnaklar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

nihayetinde rahmetliyi kabir içine koyarlar. Ölen kişinin erkek yakınları meselâ oğulları kabrin içine girerler ve mezarı kapatmaya başlarlar. Boşnaklarda kadınlar cenazeye gitmez. Ancak bu âdet, bu gün belki de herkes tarafından uygulanmıyor. Mezar kapandıktan sonra hocalar ve cenazede bulunanlar Kur’an okumaya başlarlar ve Fatiha ile bitirirler. Daha sonra Allah’tan, ölenin taksiratını affetmesi için dua ederler. Eski dönemlerde hoca herkes gittikten sonra mezarın başında kalırdı ve talkın yapardı.

Cenaze namazı ve dualar bittikten sonra, ölen kişinin yakınları kenara çekilir ve taziyeleri kabul ederler. Ölen kişinin evinde Kur’an okutulur ve tevhit yapılır. Tevhit, Kur’an’dan seçilmiş bazı surelerden, âyetlerden ve aşerelerden, istiğfar, Peygambere salâvat ve toplu zikirden oluşur. Tevhitler, genellikle evlerde yapılır ama camilerde ve tekkelerde de yapılabilir. Tevhitler daha çok kadınlar tarafından yapılırlar ama erkekler de yapabilirler. Yalnız bu daha nadirdir. Tevhitler cenaze günü, cenazeden bir hafta sonra, cenazeden kırk gün sonra, elli iki gün sonra ve cenazeden bir sene sonra yapılırlar. Bunun yanında bir de yetmiş bin tevhit de okutulur. Bu tevhit, eskiden daha çok okutulmuş. Özellikle yaşlı kadınlar ve Nakşibendî tarikat üyeleri tarafından. Bu tevhit, bu gün eskisi kadar çok okutulmuyor. Yapılan tevhitlerde, tevhide katılan kadınlara sıcak pide ve tahin helva ikram edilir.

Ölen kişinin yası üç gün tutulur sadece ölen kocanın karısı dört ay on gün yasını tutar. Ama misafirler kırk gün boyunca baş sağlığına gelirler. Baş sağlığı genellikle Türkçe olarak dileniyor *Başun sag olsun* veya *Başımız sağ olsun* denir. Cevap da *Dostum sag olsun* veya *Dostlar sag olsun* şeklinde söylenir. Bu Türkçe ifadeler bu gün bazı kişiler tarafından bilinmemekte ve kullanılmamaktadır. Onun yerine Boşnakça olarak *Primate moje suçeşçe* denir. Bu kişiden kişiye değişebilir. Baş sağlığı dönemine *hatar* veya *hator* denir. Baş sağlığına ölen kişinin akrabaları, dostları ve komşuları gelirler. Gelen misafirlere kahve ikram edilir ve uzaktan gelen misafirlere yemek ikram edilir. Genellikle ikram edilen yemekleri ölen kişinin akrabaları ve komşuları bir hafta boyunca getirirler. Yakınları sadece taziyeleri kabul ederler. Eski dönemlerde ölen kişinin bir erkek yakını, mezarı kırk gün boyunca her gün ziyaret ederdi. Kırkıncı günde, duayla ve Fatiha ile genellikle ikindi namazı saatlerinde bu ziyareti bitirirdi. Mezar taşları (Boşnaklar buna *nişan* derler) genellikle öldükten bir sene sonra yapılır. Günümüzde mezar ziyaretleri, Bayram’dan bir gün önce veya Bayram’ın ikinci gününde gerçekleştirilir. Bu günlerde mezarlar aynı zamanda temizlenirler.

Sonuç

Bosna’nın 1878’de Berlin Antlaşmasıyla Avusturya-Macaristan’a verilmesiyle Bosna’dan Türkiye’ye büyük göç dalgası yaşanmıştır. 1918’e kadar Bosna’dan Türkiye’ye beş büyük göç dalgası olmuş, ilk büyük göç, 1878 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Bosna’yı işgalinden hemen sonra gerçekleşmiştir. İkinci göç, 1882 yılındadır. Bu göçün sebebi Avusturya’nın Boşnaklara askerlik mecburiyeti getirmesidir. Bu durum Boşnakların isyanı ile sonuçlanmıştır. Üçüncü göç dalgası ‘Dzabic hareketiyle’ 1900 yılında olmuştur. Dördüncü dalga, 1908 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Bosna-Hersek’i ilhaki sonucunda gerçekleşmiş, beşinci dalga ise 1918 yılında olmuştur. Boşnaklar, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu döneminde birçok zorluk yaşamış ve büyük zulümlere uğramıştır. Bu beş büyük göç dalgasının yanı sıra Boşnakların başka göçleri de olmuştur. Bugünkü Sırbistan ve Karadağ’da (Sancak bölgesi) yaşayan Boşnakların göçleri 1970’li yıllara kadar devam etmiştir. Bu şekilde devam eden Boşnak göçleri sonucunda Türkiye’nin birçok bölgesine Boşnak muhacirleri yerleştirilmiştir. Boşnaklar, hem Türk kültüre adapte olurlarken hem de kendi kültürlerini muhafaza etmeye çalışmışlardır. Kültür pratikleri konusunda önemli malzemeleri Boşnaklar arasında tespit etmemiz mümkündür. Doğum geleneklerinden evlilikle ilgili geleneklere kadar pek çok kültür pratiği, eski âdetleri devam ettirmeleri, yaşanan toplumla gösterdikleri benzerlikler ve etkileşimler, tarihî ve sosyolojik olarak Türkiye’deki Boşnakları incelemeye değer kılmaktadır.

Kaynaklar

- Bandzovic, Safet, *Iselvanje Bosnjaka u Tursku*, Sarajevo, 2006.
 Dedeic, İsmet, *Sajco od Rozaja*, Podgorica, 2012.
 Duranovic, Elvir, *Tragovi staroslavenske tradicije u praksi bosanskohercegovačkih muslimana*, Bugojno, 2011.
 Fabjanovic, Radmila, *Drustveni Obicaji Bosanskih Muslimana*, Belgrad, 1952.
 Halilovic, Senahid, *Gramatika Bosanskoga Jezika*, Zenica, 2000.
 Hangi, Antun, *Zivot i Obicaji Muslimana u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2009.
 İmamovic, Mustafa, *Historija Bosnjaka*, Sarajevo, 1996.
 Karpat, Kemal, *Osmanlıdan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, İstanbul, 2010.
 Rasonyi, Laszlo, *Tuna Köprüleri* (Macarcadan çeviren: Hicran Akın), Ankara, 1984.